

Valentin ARAPU,
Natalia GRĂDINARU

**Descântătoare și descântători prin prisma personalizării „agenților magici”:
o radiografie istorică, etnografică, sociologică și antropologică**

<https://doi.org/10.52603/rec.2023.33.01>

Rezumat

Descântătoare și descântători prin prisma personalizării „agenților magici”: o radiografie istorică, etnografică, sociologică și antropologică

Abordarea interdisciplinară personalizată a descântătoarelor și descântătorilor în postura lor de „agenți magici” are menirea de a scoate în evidență aspectele imagologice ale vieții și activității lor. În societate, față de descântătoare și descântători, s-au încetățenit multiple stereotipuri, multe dintre care țin mai mult de imaginarul oamenilor decât de realitățile concrete istorice. În trecutul românesc, numărul descântătoarelor și al descântătorilor în fiecare localitate era destul de mare, fapt explicat prin lipsa unor medici profesioniști. Acest gol de asistență medicală bazată pe medicina științifică era suplinit prin activitatea „agenților magici” – descântătoare și descântători –, care ofereau bolnavilor atât remedii ale medicinei magice, cât și tratamente populare, în special în bază de plante curative. Meseria de a descânta a fost apreciată în mod contradictoriu, fiind deopotrivă criticată, pentru manipularea oamenilor naivi, și acceptată de oamenii simpli de la țară pentru care devenise o parte indispensabilă a tradiției lor existențialiste. Contrar percepțiilor generale, descântătoarele nu erau în exclusivitate doar babe bătrâne, printre ele figurând și femei tinere și de vârstă medie. Relevant este și un alt aspect, astfel, în cazul satului basarabean Cornova, în anul 1931, numărul bărbaților descântători era destul de însemnat, constituind mai degrabă o excepție în întreg spațiul românesc.

Cuvinte-cheie: descântătoare, descântători, vrăjitoare, babe, descânțece.

Резюме

Ведуньи и ведуны через призму персонализации «агентов магии»: историческое, этнографическое, социологическое и антропологическое изыскание

В статье представлены результаты междисциплинарного исследования, в котором было проведено персонализированное рассмотрение румынских ведуний (descântătoare) и ведунов (descântători) в качестве «агентов магии» с целью выявления основных черт их человеческого образа в жизни и повседневной деятельности. По отношению к ведуньям и ведунам утвердилось множество стереотипов, многие из которых относятся больше к воображаемому, чем к конкретной исторической действительности. В Румынии в прошлом число ведуний и ведунов в каждом отдельном селении было значительным из-за отсутствия профессиональных врачей. Этот изъян в предоставлении научной помощи восполнялся посредством деятельности «агентов магии» – ведуний и ведунов, – которые предоставляли больным средства лечения магической медицины и народной медицины на основе лечебных трав. Занятие целительством носило противоречивый характер: с одной стороны, его критиковали за манипулирование

наивными людьми, с другой, оно было востребовано в сельской среде, где стало неотъемлемой частью их экзистенциалистской традиции. Вопреки общепринятым представлениям, ведуньи не были исключительно только старухами, среди них упоминались и женщины молодого и среднего возраста. Как следует из данных по бессарабскому селу Корнова (на 1931 г.), также и число мужчин-ведунов могло быть значительным. Однако этот случай представляет все же скорее исключение из общей картины всего румынского пространства.

Ключевые слова: ведуньи, ведуны, колдуньи, старухи, заговоры.

Summary

Enchantresses and Enchanters Through the Personalizing of “Magical Agents”: a historical, ethnographic, sociological and anthropological radiography

The personalized interdisciplinary approach to the enchantresses and enchanters as “magical agents” is intended to highlight the imagological aspects of their lives and work. Multiple stereotypes have become entrenched in society towards enchantresses and enchanters, many of them more related to people’s imaginations than to concrete historical realities. In Romania’s past, the number of enchantresses and enchanters in each locality was quite high, a fact explained by the lack of professional doctors. This gap in health care based on scientific medicine was filled by the work of “magical agents” – enchantresses and enchanters – who offered the sick both remedies of magical medicine and folk treatments, especially based on healing plants. The craft to charm was viewed with mixed appreciation, being both criticized for manipulating naive people and accepted by simple country folk for whom it had become an indispensable part of their existentialist tradition. Contrary to general perceptions, the women who were bewitched were not exclusively old women, but also young and middle-aged women. Another relevant aspect is that in the case of the Basarabian village of Cornova, in 1931, the number of charmers was quite significant, being rather an exception in the whole Romanian area.

Key words: enchantresses, charmers, witches, old women, incantations.

Argument. În satele din spațiul românesc au existat dintotdeauna femei care practicau arta vindecării prin cuvântul însoțit de practici ritualice și magice. În literatura de specialitate sunt descrise multiple exemple de tratare și tămăduire prin descânțece. Textele descânțecelor sunt invocate în anumite contexte de boală, de metehne sufletești, dar, pe fundalul acestor ritualuri de terapie magică, sunt

lăsate în umbră descântătoarele propriu-zise. Descântătoarele nu-și afișau în public meseria, o țineau ferită de ochii lumii, fiind convinse că o transparență în acest sens ar fi doar dăunătoare, fiind capabilă să le scadă forța lor de vindecare, ele ezitând „să-ți spună descântecul în afara unor condiții prescrise” (Pavelescu 1942: 139-140). Nu întâmplător, chiar și textele descântecelor urmau a fi „furate” de la descântătoare de către cei care încercau să le preia meseria de terapie magică.

În percepțiile tradiționale, în special din mediul rural, descântătoarea era considerată una dintre cele mai cunoscătoare femei din comunitate și, datorită importanței sale sociale, aceasta se bucura de un statut aparte, fiind deosebit de respectată grație ritualurilor performate cu finalitate pozitivă, dar și temută pentru o bănuită afinitate cu forțele antagoniste omului. Din cele mai vechi timpuri, la serviciile descântătorilor apelau toți „cei necăjiți” din comunitate: bolnavii, părinții copiilor bolnavi, rudele „celor aflați pe moarte”, îndrăgostiții fără speranță, țăranii a căror vite sau bunuri suferise pagube etc.

În lumea ortodoxă, atitudinea față de descântătoare, descântători și vrăjitoare s-a deosebit în mod esențial față de politicile de persecutare a vrăjitoarelor și ereticilor promovate de Inchiziție în Europa Occidentală (Floroaia 2001: 201-205). „Vânătoarea de vrăjitoare” a fost însoțită de acuzații absurde („legături intime cu diavolul, orgii, infanticiduri, canibalism, practicare de *maleficia*”), tortură și arderea pe rug a vrăjitoarelor și vrăjitorilor. În țările ortodoxe, deși au fost cunoscute unele erezii, „urmărirea vrăjitoarelor n-a fost nici masivă, nici sistematică” (Eliade 1994: 245).

Descântătoarele erau uneorienerate, alteori temute, întrucât se considera că, intermediind cu alte lumi, aveau și priceperea de a provoca necazuri, pagube, îmbolnăviri. Biserica, din cauza temerilor că ar putea ascunde ceva sau că ar putea fi vrăjitoare, ținea descântătoarele în vizorul său. Cu toate acestea, ele nu erau torturate sau omorâte ca în statele europene occidentale din epoca medievală (chiar dacă se credea că au puteri magice).

„Personaje ciudate”. Rolul descântătoarelor în trecutul românesc a fost pe cât de contradictoriu pe atât și de polivalent. Cercetând începuturile medicinei științifice românești, Valeriu L. Bologa constată că românii nu au avut „medici savanți români” nici chiar după anul 1700, bolnavii fiind supuși unei selecții naturale, majoritatea având „o fire sănătoasă” supraviețuiau, iar „cei ce nu aveau vlagă pierau”. Totodată, românii îi mai aveau „pe *dofto-*

rii cei străvechi: vracii, babele și călugării iscusiți, cari instinctiv, cu empiria perpetuată de veacuri, adesea știau să dea sub haina bozgoanelor și a descântecelor, leacuri de o valoare terapeutică uimitor de reală” (Bologa 1930: 7-8). Autorul le include pe descântătoare în lecuitorii poporului de rând, care din timpurile cele mai vechi „au rămas aceiași, înțelepții experienței, străini însă de progresele științei” (Bologa 1930: 8).

Imaginea și personalitatea descântătoarelor este reprodusă doar foarte fragmentar în unele surse istorice și etnografice, prioritare pentru autori fiind însuși procesul ritualic și formulele sale magice. În sursele lexicografice, termenii *descântător* și *descântătoare* sunt explicați într-un mod simplist, fiind invocată persoana „care descântă, care face vrăji” (Dicționar 1996: 283). Această explicație mai mult pare a fi ruptă dintr-un descântec, cu circulație în Râmnicu-Sărat, care avea menirea de a izgoni Samca prin povața adresată suferindului: „Du-te la cine știe a descânta” (Pamfile 1916b: 242). Totodată, conform cutumelor domeniului, descântătoarele trebuiau să corespundă unor cerințe exigente, neîndeplinirea cărora ar fi redus la zero toate încercările lor de tămăduire magică. Camelia Burghel accentuează faptul că descântătoarele urmau să întrunească un șir de condiții, similare cu cele înaintate față de femeile care lucrau „cămașa ciumei” și cele care făceau prescura, implicit urmau să fie „femei iertate, adică femei curate, trecute de faza de tinerețe și fertilitate a vieții, care se supun benevol anumitor abținente sexuale, actul sexual fiind resimțit deseori în spațiul tradițional ca generator de impuritate. Practic, este vorba despre femei care au parcurs toate stadiile feminității și care au un statut absolut special, aproape șamanic, aproape supranatural”; <...>, „descântătoarele erau, de cele mai multe ori, femei bătrâne, iertate de Dumnezeu, care, puteau aspira, de asemenea, la o puritate rituală imperios necesară acumulării aceluși plus de putere chemat să învingă, cu ajutorul ceresc, boala” (Burghel 2020: 136).

Pompei Gh. Samarian remarca că „în poezia populară, în folclor” descântătorul este un vrac care, la rândul său, „este un personaj ciudat, un personaj de basm, care aduce a vrăjitor; el știe de toate și poate orice; el știe să farmece și să vindece cu descântece” (Samarian 1935: 44). În „Pravila” lui Vasile Lupu sunt destinate două categorii de vraci: „vraci dascăli cărora li se spune doftori, și vraci mai proști, vraci bărbieri sau vraci descântători” (Samarian 1935: 46). Legiuitorul stipula că dacă

un bolnav a fost declarat incurabil de către vraci, atunci suferindul era iertat să se adreseze „fermecătoarei sau descântătoarei, că *nu să înțelege, să fi făcut așa greșală mare*” (Samaritan 1935: 48). Pentru a descrie descântătoarele, Pompei Gh. Samaritan face referință la „Istoria ieroglică” a lui Dimitrie Cantemir, în care fermecătoarele sau descântătoarele fac „descânțe ori farmece”, adică „boaze”, exemple de descântătoare fiind „boaza dragostelor, a curviei” (Samaritan 1935: 165). În realitate, Dimitrie Cantemir nu a descris la propriu descântătoarele sau fermecătoarele, dar s-a referit la „Boadza Pleonexis”, zeița lăcomiei, care primea mită, făcând aluzie la marii demnitari ai Imperiului Otoman, iar „boadza dragostelor, a curviei” este zeița Afrodita / Afrodită (Cantemir 1983: 184-185).

În unele surse etnografice descântătoarele erau asociate direct cu vrăjitoarele. În Bucovina, *Spiridușul / Ancluzul*, fiind un „ban cu putere de a aduce bani de la alții”, se dobânda prin descântecul șoptit de o vrăjitoare (Pamfile 1916b: 84). Într-un cântec bătrânesc eroul principal, fiind îmbolnăvit irecuperabil de dragoste, suspină următoarele rânduri: *Chemai popa ca să-mi cânte, / Vrăjitoarea să-mi descânțe, / Dar de geaba-i, boala-i grea, / Și nimenea nu mi-o iea* (Pamfile 1913: 103).

Până în secolul al XIX-lea, în spațiul nostru cultural, grija pentru sănătatea comunităților rurale revenea în mare parte în sarcina descântătorilor și a altor vraci, care nu aveau studii medicale, dar aveau cunoștințe sumare referitoare la fiziologia corpului uman și cunoșteau bine psihologia omului, toate dobândite la școala tradiției, fiind moștenite de la generațiile anterioare de descântători sau prin participare nemijlocită și repetată la ritualul descântatului. Rolul descântătoarei era de a percepe și identifica duhul bolii de care suferea bolnavul și de a ritualiza actul magico-terapeutic în cele mai oportune momente ale zilei / săptămânii sau lunii. În unele cazuri mai grave, bolnavul era adus și lăsat în casa descântătoarei pentru mai mult timp, până nu se producea vindecarea. Reușita vindecării depindea de capacitățile și cunoștințele descântătoarei, dar și de respectarea strictă a ritualului.

Exigențe și riscuri ale descântatului. În majoritatea surselor etnografice, descântătoarele apar în postura de femei înaintate în vârstă, numite, ca regulă, *babe*. În Moldova se credea că descânțele vor avea efectul scontat doar dacă descântătoarea va fi bătrână, „adică la adăpostul ispitelor lumești, iar, dacă nu este în vârstă, ea trebuie să fie *curată*, adică neatinsă de bărbat și nici să nu fie la ciclu (*la*

trei cireșe), să aibă cămașă curată”. În Transilvania, descântătoarea urma să „descânțe fiind nemâncată” și să postească în acea zi (Antonescu 2016: 131).

Într-un cântec vechi, un voinic moare „fiindcă bea din apa descântată de babă, fără să sufle în fața apei” (Pamfile 1913: V). Într-o poveste culeasă din Oltenia, un moș și o babă nu puteau să împartă banii agonisiți de-o viață, în cele din urmă moșul „a murit, și baba, cu descânțele ei, a cântat și a descântat banii moșului, până a pus Dracul stăpânire pe ei” (Pamfile 1916a: 51).

Totodată, în sursele etnografice sunt menționate și descântătoare cu vârste mai tinere. Într-un cântec popular, tânărul, cuprins de „boala grea” a dragostei, a mers mai întâi la maică-sa să-l descânțe, iar în zori a mers la mândra sa să-l descânțe cu flori și cu „leacuri de tămăduit” (Pamfile 1913: 104). Într-un alt sat, bădița a fost fermecat de-o leliță „vrăjitoare / Și mare descântătoare” (Pamfile 1913: 106).

Descântătoarele se deosebesc între ele nu doar după vârstă, dar și după puterile terapeutice, unele fiind mai tari, altele mai slabe în arta descânțecelor. De exemplu, Ana Crăciun din Criștiorul-de-Jos, județul Bihor, relevă complementar la descântecul „De deochiet”, că „era o descântătoare tare cu leac la Țarină (Criștiorul-de-Sus), e tot mereu zicea să învăț, da nu am învățat până nu m-am dus cu oale (*dela o muere*)” (Pavelescu 1945: 99).

Unele acțiuni rituale, de însoțire a descânțecelor, presupuneau o anumită dibăcie și chiar forță fizică din partea descântătoarelor. De exemplu, după citirea descântecului „pentru încetarea ploilor”, descântătoarea ducea în curte trei topoare și un cuțit, și „în timp ce descânta”¹ învârtea „deasupra capului câte un topor amenințând ploaia”. Pe finalul procesiunii ea implanta „primul topor spre răsărit, al doilea spre apus, iar al treilea dincolo vine ploaia” (Pavelescu 1942: 137). Această echilibristică cu cele trei topoare presupunea și o mânuire dibace cu ele, în dependență de mărimea topoarelor, existând și anumite riscuri de traumatizare atât pentru descântătoare, cât și pentru cei care se aflau în preajmă.

Potențialele riscuri ale meseriei de descântătoare sunt stipulate în interdicțiile colaterale descânțecelor. De exemplu, descântecul „De izdat”, adică de durere de inimă, trebuie descântat în toate zilele în afară de duminică, în caz contrar s-ar îmbolnăvi și descântătoarea și nici bolnavul nu s-ar vindeca, deoarece „Duminica e zi de odihnă” (Tocilescu 1900: 1598).

Alinare și manipulare. În toate timpurile, omul bolnav, pe lângă remediile medicale propriu-zise, a

avut nevoie de consolare, de terapie și asistență psihologică. Relevant este faptul că în unele descântece este reflectată această dimensiune de terapie psihologică, de alinare a suferințelor, acordată de către descântătoare bolnavilor, marcați de frică, spaimă și teamă. În descântecul „Di apucat” descântătorea îl consolează pe bolnav prin adresarea: „– Nu ti teme (cutare), / C’ăi veni la nime, descântătore, / Și te-oî descânta”, pe final oferindu-i scăpare de boala sa (Tocilescu 1900: 1601).

Vociferarea textelor magice de către descântătoare, numită în unele regiuni și *băbăreasă* (Hodoș 1929: 28), se deosebea de comunicarea obișnuită a oamenilor. În popor, verbul „a descânta” era asociat cu cele de a „bosconi”, „a bolborosi, a vorbi îngăimat (ca femeile care descântă)”, „a boscorodi, a mormăi” (Șăineanu 1932: 74). Boalele erau alungate cu descântecele care sunt „mai mult șoptite decât rostite” (Șăineanu 1932: 703).

Atitudinea societății față de descântătoare a evoluat în timp. Astfel, în anul 1902, P. M. Rădulescu-Micșunești a publicat mai multe descântece, implicând unul „De dragoste”, nuanțând că prin versurile – „Noroc și isbândă / Pe pept de copilă blândă” – meșterile (*meșterili*) descântătoare obișnuiesc „a felicita pe cei mai mulți dintre naivii lor clienți” (Rădulescu-Micșunești 1902: 138). De fapt, într-o manieră critică și cu sarcasm, P. M. Rădulescu-Micșunești afirmă că descântătoarele posedau la perfecție arta manipulării, mai ales cu oamenii naivi și creduli. Această manipulare, în cazul descântecelelor de „legare a cuplurilor”, este comparată de către teologul Dan Sandu cu „otrăvirea” unor „persoane prin administrarea unor băuturi care întunecă modul de gândire, creează dependența de anumite persoane sau creează sentimentul de dragoste oarbă, inexplicabilă față de o singură persoană, în ciuda tuturor obstacolelor ori nepotrivirilor sociale și religioase evidente” (Sandu 2004: 69).

„Pentru judecată”. În mod paradoxal, dar descântător sau descântătoare, pentru o perioadă scurtă de timp, putea deveni fiecare bărbat sau femeie în parte, în ceas de cumpănă sau nedreptate. Relevant în acest sens este descântecul „Pentru judecată” publicat cu stăruințele lui Artur Gorovei. În cazul acestui descântec nu este vorba de vreo boală trupească sau meteahnă sufletească, ci de flagelul corupției, care a cuprins ca o caracatiță întreaga societate, inclusiv sistemul judecătoresc, în cadrul căruia judecătorii pronunțau hotărârile „în favoarea celui care dă mai mult”². Probabil, oamenii în disperare de cauză și ca să li se facă dreptate în in-

stanță luau un „lăcat” cu șurub, deschideau „lăcat” și murmurau textul descântecului: *Rog pe limbele rele (să numești judecători și protivnicul ce-l ai) să nu grăiască de mine rău la această înfătoșare. A-lah. Surtan. Dobumcalem. Huima. Sulam!* Cuvintele erau spuse de trei ori, iar lăcătul deja încuiat și cheia de la el erau aruncate în direcții diferite (Gorovei 1895: 177-178). Acest descântec converge în favoarea faptului că oricare bărbat sau femeie, pomenindu-se față în față cu un potențial act de injustiție, recurgea la practicarea descântecelelor, nefiind propriu-zis descântători sau descântătoare. Descântecul, șoptit în instanță de către cei nedreptățiți, devenea astfel ultima redută în încercarea de a înfrunta judecătorii corupți.

Caleavalea, descântând... În cazul Silviei Caleavalea (a. n. 1938)³ din satul Sculeni, raionul Ungheni, constatăm că în anii tinereții și maturității a știut să descante „de beșica cea rea”, „de deochi” și „de năjit”. Descânta rar, cu anumite ocazii când o ruga cineva din comunitate. Silvia Caleavalea lucra ca asistentă medicală și mai rar ca moașă, iar descântatul era doar o activitate conexă și sporadică. De altfel, această meserie prezenta și multiple riscuri pentru cei care o practicau. Silvia Caleavalea s-a lăsat de descântat după ce a fost lovită cu copita de o vacă pe care urma s-o descante „de năjit”.

A învățat descântecele „de la bătrânele Baba Ileana și Baba Catinca, prima „descânta de toate celea”. Silvia Caleavalea mărturisește următoarele: „Am descântat de beșica cea rea (lumea făcea bube și trebuia să fie afumate) și de deochi: *Subt o tufă de cor, / Ședea o fată de domn, / Cu un ochi de apă, / Cu unul de foc. / Cel de apă se ține de cel de foc, / Deochi dintre ochi, / Și-o rămas Cutare, / Curat și luminat, / Ca roua din ce-ai lăsat, / Ca Dumnezeu cum l-o dat, / Maică-sa cum l-o născut.* Descântecul «de năjit» [se practica] când vacile aveau vițel de câteva zile, trebuia să speli cu apă caldă ca să poată să o mulgă, «năjit» se numea când era tare pulpa la vacă: *Fugi nejite precăjite, / De la lumânărica de la pulpă, / Cum te-ajunge, cum te-împunge.* Venea de acasă, omul care avea nevoie, venea și mă duceam să descânt, și o dată mi-o dat cu copita vaca și nu m-am mai dus mai mult cu descântatul” (S. C.).

În satul Sculeni mai erau și alte descântătoare, Silvia Caleavalea o menționează pe „Bunica Ileana, care descânta la vaci. Lumea din sat nu se temea de dânsa, era o femeie care nu făcea rău cu descântece, cu vrăji de acestea. Erau și femei care făceau vrăji, și rele” (S. C.).

Pe dimensiunea imagologică, în ziua realizării

interviului, Silvia Caleavalea avea 84 de ani împliniți, primindu-ne cu mare drag și deschidere în casa sa, înveșmântată cu o mulțime de piese de artizanat: prosoape, perne, cuverturi – toate fiind brodate cu motive inspirate din creația populară. Deși este marcată de singurătate, este vizitată uneori de corespondenți și fotografi, dornici de a descoperi autenticul în habitatul tradițional al satelor de pe Valea Prutului. Chipul Silviei Caleavalea nu denotă deloc faptul că în trecut ar fi descântat de anumite boli și suferințe atât oameni, cât și animale. Pentru ea a fost o ocupație complementară la cea de asistentă medicală, drept dovadă este și faptul că nici nu mai ține minte textele depline ale descântecelor pe care le practica. Am descoperit o bătrânică luminată la față, înconjurată de icoane cu chipurile Mântuitorului și ale Maicii Domnului, cu o sete inepuizabilă de a ne vorbi, de a ne depăna și-riul amintirilor din copilărie. Deschiderea sufletului său este amplificată de dragostea sa față de România, față de români și de tot ce este românesc. Silvia Caleavalea este și o fire creativă, înzestrată cu har artistic, compunând cântece pe care le și cântă duios pe fundalul răvășirii amintirilor de cândva, când Iașul era mai aproape, când se învăța carte românească și părinții își desfășurau activitățile în vechea capitală a Țării Moldovei. Fața bătrânei este brăzdată de riduri, are nasul puțin alungit, ochi câprui și îngândurați, părul este încăruntit și ascuns de ochii lumii sub o basma de culoare maro, legată cu grijă în josul bărbiei. Este îmbrăcată într-un halat de culoare albastră, dosit după o jachetă împletită de culoare gri (Vezi: Foto 1). La despărțire, a ieșit în pragul casei să ne petreacă cu un cuvânt de binecuvântare, cu o expresie a feței tristă și luminată, dar plină de speranță...

Ecoul Babelor. La momentul actual nu mai există decât sporadic descântătoare care ar practica meșteșugul. Totuși, în timpul cercetărilor de teren, în unele sate au fost identificate persoane care au descântat în trecut și mai descântau la momentul interviurilor „de boli ce nu pot fi vindecate de doctori”. Astfel, una din descântătoarele intervievate, Baba Sanda din raionul Cahul (Vezi: Foto 2), ne-a mărturisit că ea a fost foarte recunoscută în regiune, pentru că știa a vindeca cele mai grele cazuri de boală⁴. Pe lângă descântec, ea mai practica și „chișcatul”, care era o procedură de venesecție. „Ni-a adus într-o zi o nevastă un prunc până la 2 ani. Ave un pântec așa umflat, mari de tăt. Si era așa moale și vână de parcă gata mure. Da eu îi zic: Văleu, da și sî fac eu cu dânsu? Cî el îi gata... Nevasta ni

l-o lasat și zice: ap Babî Sandă fă și vrei cu dânsu, că nu mai au ce să-i facă nici doctorii. De-am fă și vrei, dacă o muri, nu ai și mata di vinî. Dar cred că l-ai pune pi picioari, că te laudă tăta lumea... Ei l-am luat eu, așa cu strângere de inimă și marți l-am început a descânta, de dimineață, pe nemâncate am descântat pi cămeșuică, apoi l-am chișcat, l-am șters și l-am învelit, iar cămeșuica i-am pus-o sub pernă, cî așa trebu. Joi di dimineață iar l-am descântat și l-am chișcat și parcă o început pâncili sî si dea în jios. Și tot așa două săptămâni m-am chinuit cu dânsu, de-am când o venit măsa, l-o găsit cu covrigu în guri” (B. S.).

Despre primejdiile care le pasc pe descântătoare ne-a relevat o descântătoare din satul Cinișeuți, raionul Rezina, care ne-a mărturisit (fără careva modestie) că în spațiul basarabean „doar ea a mai rămas care știe a descânta copii de două suflete”. Totodată, a ținut să ne informeze că nu mai descântă de ceva timp, pentru că „din cauza că a descântat, fata îi are acum de necăjit cu șei doi copchii a îi, cari suferi de o boală ce îi usucă pe zi ce trece”⁵. De aceeași părere era și descântătoarea Ana Olaru⁶, care mărturisea următoarele: „Eu am învățat a descânta de la mamaia (bunica) și am ajutat multă lumi pânî când nu mi-o murit nepotu. S-o înecat în lutării. Am fost pedepsită de Dumnezeu. Așa sî întâmplî la mai tăti descântătoarii, mai devremi sau mai târzîu sî duși șineva din familii, il iau duhurile. Chiar dacî descânți doar cu ajutorul Sfinților și al Măicuții Domnului, tot păcătuiești și te pedepsește Domnu” (A. O.).

Pe parcursul ultimilor ani de cercetări, realizate pe teritoriul Republicii Moldova, abia de am reușit să identificăm câțiva descântători care ar fi practicat meseria în trecut (Vezi: Foto 3). Din cauza vârstei, mulți au plecat din viață, iar cunoștințele despre performarea descântecului s-au pierdut. Au rămas, totuși, urmași ai descântătoarelor, însă puțini dintre ei recunosc că au moștenit unele cunoștințe despre descântat sau că la necesitate ar putea să practice descântecul. Din relatările acestora, „s-ar face de rușine dacă s-ar apuca de descântat”⁷. Fiind originară din Slobozia, raionul Cahul, Baba Ileana este urmașa unei descântătoare. Ea susține că știe multe formule orale de descântec, dar nu a avut decât foarte rar ocazia să descante: „Am descântat-o odată pe fata me de deochi, că i se făcuse așa rău, avea o stare de leșin. Am chemat în ajutor vecina, dar până a auzit ea, și-a revenit fata mea. Eram speriată, că nu am apucat să mă gândesc că nu am voie să-mi descânt singură copilul. Așa zicea mama mare, că

nu e voie” (I. G.).

Descântători. În majoritatea surselor istorice și etnografice predomină imaginea stereotipizată a rolului exclusivist al femeilor în practicarea artei tămăduirii prin descântece. În realitate, în acest domeniu al terapiei magice erau menționați și mulți bărbați cu vârste care începeau cu treapta adolescenței și finalizau cu cea de adânci bătrânețe. În susținerea observației noastre vom analiza componența pe criterii de vârstă și „specializare” a „informatoilor-tip” sau „agenți magici” de sex masculin, adică a descântătorilor din satul Cornova în anul 1931, după datele publicate de către Ștefania Cristescu (Cristescu 2003: 75-101).

Din lista totală de 127 de informatori (descântători și descântați), plus alții trei „descântători din sat” menționați indirect: „Anica lui Niculaie-a lu Aftenie”; „Bălașa lu Coțofanu”; „Chioara asta lu Filimon, Ruxanda”, 30 sunt bărbați. Respectiv, din numărul total de 130 de informatori, bărbații constituiau 23,08%, adică, undeva fiecare al patrulea dintre informatori era bărbat (Vezi: Tabelul). În realitate, numai câțiva descântători, atât din numărul total al bărbaților, cât și al femeilor, „descântă efectiv” (Cristescu 2003: 38). Din cei 30 de bărbați doar 20 (15,38%) descântă în sat sau în alte localități. Dintre cei 30 de bărbați informatori cel mai în vârstă, Ieremia Botnaru, are 78 de ani, iar cel mai tânăr, Hristofor (Cristofor) Văscan, doar 14 ani. Vârsta medie a bărbaților informatori este de 43 de ani. Majoritatea informatorilor sunt țărani sau mazili, excepție făcând dvoreanul (nobilul) Andrei Manuilă (Poștarul), țiganul lingurar Ignat Ciobu (Crăciun) și preotul Ion Zamă, ambii fiind incluși în această listă în calitatea lor de informatori.

În privința preotului Ion Zamă, menționăm că descântatul era condamnat de Biserică, în Vechiul Testament fiind stipulată următoarea interdicție: „Să nu se găsească la tine de aceia care trec pe fiul sau fiica lor prin foc, nici prezicător, sau ghicitor, sau vrăjitor, sau fermecător, nici descântător, nici chemător de duhuri, nici mag, nici de cei ce grăiesc cu morții” (Deuteronom 18,11; Sandu 2004: 67). În catastihul sau „Regulamentul Frăției Adormirii Maicii Domnului din Lwow”, întărit de Patriarhul Ieremia la 1 ianuarie 1586, se stipula că, dacă un preot „este mag sau descântător sau întrebuintează magie în biserică sau la țară”, atunci doi sau trei martori urmau să-l declare episcopului pentru a se face „judecata după legea sfinților părinți”. Descântatul și magia erau puse într-un rând cu unele abateri grave, constatate uneori în rândul preoților,

cum ar fi bigamia și preacurvia. Descântătorii și descântătoarele din țară erau considerați „vase ale diavolului”, trebuiau declarați frăției, iar episcopul urmând să-i scoată din biserică. Cei rătați „de către diavol”, care mergeau la „magi sau descântători” sau luau mită, „sunt vrednici de moarte”. Toți cei implicați în practici de magie sau descântat sunt considerați nedrepti și „nu vor moșteni împărăția cerurilor” (Catastihul 1939: 500).

Țăranii știutori de carte, pe lângă limba română, cunoșteau în mare parte și limba rusă, trăsătură pe care o nuanțau etnografii de atunci în satul Cornova. Totuși, majoritatea textelor relevate de descântători sunt în limba română.

Printre cei 30 de bărbați, descântători și descântați, în satul Cornova se evidențiază două grupuri care fac parte din două familii sau neamuri: Socol și Văscan. Un neam ai *Șoimăreștilor*⁸ locali – Chirilă Socol (27/28 de ani), Constantin Socol (36 de ani), Dumitru Socol (75 de ani), Gheorghe Socol (25 de ani), Vasile Socol (30 de ani) – este atestat documentar printre descântătorii satului. Cu excepția lui Dumitru Socol, toți ceilalți sunt frați și au învățat descântecele de la mama lor – Tudosia Dumitrache Socol: are 55 de ani, este analfabetă și provine din mazili. Personalitatea Tudosiei Socol are o pondere locală, iar bărbații din familia ei i-au preluat descântecele, practicându-le în sat și în afara satului. De asemenea și fiica Tudosiei Socol, Anica Poiată (21 de ani, analfabetă) a învățat de la mama ei să descante „de spăriet, beșica cea rea, cârțiță, hudmă, gâlci, de cânepă, de plânsori, de broască”, dar descântă foarte rar, fiind „prea tânără și e măritată” (Cristescu 2003: 91). Tudosia Dumitrache Socol este o descântătoare vestită în sat, știe descântece „din furate” de la femei, descântă „de beșica cea rea, cârțiță, hudmă, deochi, gâlci, râie, soare-n cap, dragoste, pocitură, ciopârlajiță, de «cânepă», plânsori și de broască” (Cristescu 2003: 96). Tudosia i-a învățat să descante pe cei patru feciori: Chirilă, Constantin, Gheorghe și Vasile; pe fiica Anica Poiată și pe soțul Dumitrache Socol. Practic, șapte membri ai familiei Socol sunt cunoscuți în sat în calitate de descântători și descântătoare, ceea ce constituie 5,38% din numărul total de informatori în localitate. Considerăm că faptul dat se datorează unor rânduieli matriarhale impuse pe filiera de însușire a descântecelor în această familie de către Tudosia Dumitrache Socol.

Cea de-a doua familie de descântători este proiectată în jurul Vătoarei (Victoriei) Văscan. Din componența familiei fac parte Dumitru Văscan (19 ani),

Hristofor (Cristofor) Văscan (14 ani), Orest Văscan (27 de ani). Fiica ei, Mașa Trofim (Văscan), este căsătorită și descântă de șarpe (Cristescu 2003: 99-100). Vitora Văscan are 47 de ani, este analfabetă și provine din mazili. Mai are o fiică, Anica Gore, care ca și ceilalți copii știe să descânte de șarpe. Vitora Văscan este soră cu Agafia V. Purcel și descântă în sat, în special de șarpe, învățând a descânta de la tatăl ei, „Gheorghe Badiu, mort acum 10 ani” (Cristescu 2003: 100). Rezultă că șase membri ai familiei Văscan în frunte cu mama Vitora descântau în sat, ceea ce constituie 4,61% din numărul total al informatorilor din satul Cornova. Comparând cele două familii, constatăm că prima familie, Socol, practica un spectru mai larg de descânțete, iar familia Văscan descânta în special de șarpe. Ambele familii erau inspirate și dirijate în meșteșugul descântatului de către mamele Tudosia Dumitrache Socol și Vitora Văscan, autoritatea lor datorându-se unor tradiții și cutume cu influențe matriarhale, chiar în pofida faptului că ambele erau analfabete.

Concluzii. Descântătoarele și descântătorii au făcut parte din peisajul tradițional al satelor românești pe dimensiunea medicinei magice și a celei populare. Mult mai numeroase și numeroși în trecut, „agentele” și „agenții magici” au devenit o raritate în lumea satului de astăzi. Totodată, pe dimensiunea imagologică, am constatat că nu doar babele, dar și femeile mai tinere știau să descânțe, unele fiind chiar și descântătoare recunoscute și în satele vecine. În anul 1931, în satul basarabean Cornova, meșteșugul descântatului era practicat și de un număr însemnat de bărbați, în comunitate evidențiindu-se două familii în care descântau aproape toți, de la mic la mare. Imaginea descântătoarelor în societate a evoluat în timp, ele fiind deopotrivă blamate și laudate pentru terapia practică. În pofida numeroaselor critici la adresa descântătoarelor, lansate mai ales în epoca modernă pe fundalul dezvoltării medicinei științifice, totuși, ele, prin meseria pe care o practică, rămân a fi o parte componentă a patrimoniului etnofolcloric, a folclorului medical și a percepțiilor tradiționale privind eradicarea bolilor și a metehnelor sufletești la care erau supuși oameții de la țară.

Lista informatorilor

(S. C.) – Silvia Caleavalea, a. n. 1938 (la momentul documentării avea 84 ani), satul Sculeni, raionul Ungheni.

(I. G.) – Ileana Gorbatenchi, a. n. 1941 (la momentul documentării avea 76 ani), satul Cinișeuți, raionul Rezina.

(A. O.) – Ana Olaru, a. n. 1929 (la momentul documentării avea 87 ani), satul Sîrcova, raionul Rezina.

(A. A.) – Agafia Arseni, a. n. 1955 (la momentul documentării avea 63 ani), Satul Manta, raionul Cahul.

(S. G.) – Sanda Gâscă, a. n. 1943 (la momentul documentării avea 76 de ani), satul Pașcani, raionul Cahul.

Note

* Acest articol a fost elaborat în cadrul proiectului: „Evoluția tradițiilor și procesele etnice în Republica Moldova: suport teoretic și aplicativ în promovarea valorilor etnoculturale și coeziunii sociale” / 20.80009.1606.02.

¹ „Treci ploaie călătoare, / că te-ajunge sfântul soare / și-ți taie picioarele / cu un maiu, / cu un paiu, / cu sabia lui Mihaiu, / cu cuțite ascuțite, / cu topoare ruginite” (Pavelescu 1942: 137).

² În sursele narative sunt menționate multiple cazuri de corupție, semnalate în special de către călătorii străini care au vizitat Țările Române. De exemplu, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, Jean Louis Carra descrie un caz relevant în această privință, și anume procesul de judecată intentat de către un „negustor din Iași”, „pe nume Nicoletti”, care l-a chemat în fața judecății domnului pe un ins care-i datora 600 de galbeni, prezentând și actele necesare. Datornicul a fost osândit „chiar de către domn” și impus să-i restituie creditorului suma menționată. Dar „primul ministru, care îl ocrotea pe datornic, i-a dat de înțeles că, pentru a se răzbuna pe creditorul său și a scăpa de orișice datorie, nu trebuia decât să jertfească trei sute de galbeni”. Astfel, actul de împrumut al domnului Nicoletti a fost declarat de Grigore Ghica drept unul fals, iar cele trei sute de galbeni au fost împărțite „între domn, primul și al doilea ministru, iar bietul creditor este osândit să tacă, pentru a nu i se lua și restul averii”. Acest caz de corupere la cel mai înalt nivel denotă, de fapt, existența unei practici nocive, răspândite la toate treptele puterii (Carra 2011: 96; Arapu 2021: 279-280).

³ Silvia Caleavalea remarcă că este născută la 9 februarie 1938: „Am o soră geamănă, aveam [în greutate] câte un kilogram opt sute [de grame] când ne-am născut. Ne-am născut la maternitate, aici la Sculeni, tăticul era grefier la tribunalul Iași, iar mămica la fabrica textilă, făcea serviciul la Iași. Era iarnă și mămica s-o dus să facă pârtie, era multă zăpadă, și făcând pârtie i-a stat rău, o căzut pe ză-

Tabel: Descântători, descântătoare și descântați în satul Cornova (1931)**(Sursa: Cristescu 2003: passim)**

Nr.	Nume, Prenume / Poreclă	Vârsta	Stare socială, cunoștință de carte	„Specializarea”	A învățat de la...	Informație directă sau indirectă
1.	Ieremia Botnaru (nr. 8)	78 de ani	Țăran, analfabet	-	-	Direct
2.	Dumitru Chiriac (Mitea Bâzgă) (nr. 17)	46 de ani	-	Descântă de deochi și de năjit	A învățat de la mama lui, Anica Chiriac (moartă acum)	Informație indirectă de la fiica lui, Fevronia Chiriac
3.	Vasile Chiriac (nr. 20)	34 de ani	Știe carte	-	-	Direct
4.	Ignat Ciobu (Crăciun) (nr. 23)	58 de ani	Țigan lingurar, văcar	-	-	-
5.	Anton Ciubotaru (nr. 25)	27 de ani	Știe carte	-	-	-
6.	Pavel Gheorghe Dascălu (nr. 28)	18 ani	Țăran, știe carte	Face cărțile (pentru „strâns”)	-	Indirect: informator Ileana Pleșca
7.	Constantin Dodonu (nr. 30)	38 de ani	Mazil, știe carte, știe rusește	Descântă de jolnă	A învățat descântecul de la Andrei Ursu (trăiește)	Direct
8.	Dumitru Jăvârdan (nr. 47)	47 de ani	Mazil, știe carte	-	-	Direct
9.	Constantin Jeverdan (nr. 48)	45 de ani	Mazil, știe carte, știe rusește (Casa nr. 123)	Știe să descânte de picitură. Nu descântă în sat	Știe descântecul de la bunica lui, Ioana Roșca din satul Crucioaia	Direct
10.	Vasile Jitaru (nr. 53)	54 de ani	Țăran, știe carte	-	-	Direct
11.	Alexandru Luca (nr. 56)	46 de ani	Analfabet	Descântă de orbalț, năjit, deochi, frigări	-	Direct
12.	Andrei Manuilă (Poștarul) (nr. 59)	59 de ani	Dvorean, știe carte	Stinge frigările. Descântă de deochi. Nu descântă în sat. Numai pentru el, „la o jită, la șevai, da la altu, nu”	A învățat de la bunica lui, Natalița lu Ion, moartă	Indirect: informator Anastasia Boian
13.	Tudorache Mititelu (nr. 66)	60 de ani	Țăran, știe carte, știe rusește	Descântă de strâns și de spăriet. Descântă în sat	A învățat de la mama lui, Măriuca Mititelu	Indirect: informator Alexandra Șaptiboi – „de la Mititelu ai descânțeșe nu glumă”

14.	Iacob Popa (nr. 77)	36 de ani	-	-	-	Direct
15.	Gheorghe Popescu (Boghiu) (nr. 81)	64 de ani	Mazil, analfabet	Descântă de albeață	-	Direct
16.	Ilie Rusu (nr. 86)	40 de ani	Țăran, știe carte. „Trăiește cu Mărioara Mustață”	Specializat în des- cântecul de spăriet. Informatoarea nu știe dacă el descântă în sat	-	Indirect: in- formatoare A. V. Purcel
17.	Irimia Rusu (nr. 87)	18 ani	Țăran, trei clase primare	-	-	Direct
18.	Chirilă Socol (nr. 93)	27 (28) de ani	Mazil, știe carte, căsătorit	Descântă de deochi și bășica rea. Nu des- cântă în sat	A învățat de la mama lui, Tu- dosia Dumitra- che Socol	Indirect: informator Tudosia So- col
19.	Constantin Socol (nr. 94)	36 de ani	Analfabet, căsătorit	Descântă de deochi și bășica rea. Nu des- cântă în sat	A învățat de la mama lui, Tu- dosia Dumitra- che Socol	Indirect: informator Tudosia So- col
20.	Dumitru Socol (nr. 95)	75 de ani	Mazil, analfabet	Descântă de tătarcă și de cărtiță. Descân- tă în sat de când era băiat „mititel”	„A învățat fu- meia și descântă și ie. Și vine bat-acasă”	Direct
21.	Gheorghe Socol (nr. 96)	25 de ani	Mazil, analfabet, căsătorit	Descântă de deochi și bășica rea. Nu des- cântă în sat	A învățat de la mama lui, Tu- dosia Dumitra- che Socol	Indirect: informator Tudosia So- col
22.	Vasile Socol (nr. 99)	30 de ani	Mazil, știe carte	Descântă de deochi și bășica rea. Nu des- cântă în sat	A învățat de la mama lui, Tu- dosia Dumitra- che Socol	Indirect: informator Tudosia So- col
23.	Spiridon Șăptiboi (Gogică) (nr. 104)	40 de ani	Țăran, analfabet	Descântă de strâns (face și cărticică), spăriet, dragoste-ur- sit (la lună)	A învățat „de la o fimeie din măhală cu noi”, Catinca lui Ma- nuilă Dodon, moartă de vreo 16 ani. „M-a învățat ca să le descânt copiilor ei, că nu le tre- cea”	Direct
24.	Toader Șăptiboi (nr. 105)	50 de ani	Țăran, analfabet	Descântă de strâns și de spăriet „Des- cântă-n sat. Mulți copii să-ndreaptă de la dânsu. Și io ni-am descântat copchilu”	A învățat să descante de la mama lui, Domnica Ion Șăptiboi, „moartă acum 30 de ani”	Indirect: in- formatori A. Șăptiboi, Ion Zamă și Ani- ca Poiată

25.	Ilie Ursu (nr. 116)	39 de ani	Țăran, analfabet	Știe să descânte de spăriet. Descântă pe copiii lui, prietenii, neamurile etc.	-	Indirect: informator Maria Mus- teață
26.	Dumitru Văscan (nr. 118)	19 ani	Mazil, analfabet. Fiul	Descântă de șarpe	Este fiul Vito- rei (Victoriei) Văscan care a învățat descân- tecul de la tatăl ei, Gheorghe Badiu	Indirect: informatoa- re Vitora Văscan
27.	Hristofor (Cristofor) Văscan (nr. 119)	14 ani	Mazil, patru clase primare	Știe să descânte de șarpe, beșică rea, spăriet. Descântă copii	A învățat de la Darie Codăiasa (trăiește) când l-a descântat pe el de spăriet. Alte descân-tece le-a învățat de la mama lui, Victoria Văscan	Direct
28.	Orest Văscan (nr. 121)	27 de ani	Mazil, știe carte, căsătorit în sat	Descântă în sat de șarpe	Este fiul Vitorei Văscan	Indirect: informatoa- re Vitora Văscan
29.	Ion Zamă (nr. 124)	65 de ani	Preot, știe carte, știe rusește	-	-	Direct
30.	Timofte Zmău (nr. 126)	75 de ani	Țăran, analfabet	-	-	Direct

padă și bunelul a dus-o aici la spital, la maternitate, și ne-am născut aici, la Sculeni. Pe atunci nașteau și pe acasă, cum se nimerea. Nașteri putea primi mama, era și gardian sanitar. Nici nu aveam cântarul care trebuia. Sora mai mare este din '34 [1934], ea s-o născut la Iași. Am terminat șapte clase, am crescut fără tată, tăticul [era] român, rușii o trecut Prutul, l-o ținut într-o pușcărie la Bălți, îl băteau, suferea mult. Îl întrebau: *câți ruși o împușcat?* El nu știa rusește, l-o chinuit foarte mult, l-au împușcat pentru că era român. Da pentru mine cuvântul român e ceva sfânt, de m-or scula și din somnul de veci tot româncă voi fi. Cu drag mă duceam la Iași, de mulți ani nu am fost la Iași, cu Olga, cu sora mea. Și pe noi la școală ne numeau: *Ei, româncele estea, româncele estea...* După căsătorie am devenit Silvia Călin, primul soț o fost Călin, pe urmă al doilea soț o fost Blănari. Inițial mă scriam Calea-Valea cu litere mari cu cratimă, pe urmă Caleavalea. Am lucrat la maternitatea din Sculeni, de acolo am ieșit la pensie. Toți mă stimau, eu iubesc pe toată lumea. Da viața o trecut... ” (Interviu realizat cu Silvia Ca-

leavalea (a. n. 1938) de către Natalia Grădinaru, Valentin Arapu și Ștefan Susai în satul Sculeni, raionul Ungheni, pe data de 20 octombrie 2022. În continuare referințele la interviul respectiv vor fi înserate în text după formula: (S. C.).

⁴ Interviu realizat cu Baba Sanda (Sanda Gâscă) (a. n. 1943) de către Natalia Grădinaru, Mariana Cocieru și Dorina Onică, raionul Cahul, satul Pașcani, pe data de 22 iulie 2018. În continuare referințele la interviul respectiv vor fi înserate în text după formula: (B. S.).

⁵ Ambii nepoți sufereau de epidermoliză buloasă – maladie genetică rară, gravă și incurabilă care afectează pielea pruncului pe toată suprafața corpului și mucoasele (Bețiu 2013: 746-752).

⁶ Interviu realizat cu Ana Olaru (a. n. 1929) de către Natalia Grădinaru, Raisa Osadci și Carolina Cotoman în satul Sîrcova, raionul Rezina, pe data de 5 august 2015. În continuare referințele la interviul respectiv vor fi înserate în text după formula: (A. O.).

⁷ Interviu realizat cu Ileana Gorbatenchi (a. n. 1941) de către Natalia Grădinaru, Raisa Osadci și

Carolina Cotoman în satul Cinișeuți, raionul Rezina, pe data de 6 august 2015. În continuare referințele la interviul respectiv vor fi înserate în text după formula: (I. G.).

⁸ Șoim tradus în rusă este „sokol”, nu excludem faptul că până la anexarea Basarabiei de către Imperiul Rus (1812) această familie să fi purtat numele Șoimu sau Șoimaru, iar Socol să rezulte în urma politicilor țariste de rusificare, în urma cărora au fost schimonosite sau traduse în rusă mai multe dintre numele de familie românești.

Referințe bibliografice

Antonescu R. 2016. Dicționar de simboluri și credințe tradiționale românești. Iași: Tipo Moldova. În: <http://cimec.ro/Etnografie/Antonescu-dictionar/Antonescu-Romulus-Dictionar-Simboluri-Credinte-Traditionale-Romanesti.pdf> (vizitat 14.01.2023).

Arapu V. 2021. Relațiile comerciale dintre Moldova și Polonia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Colecția: Români în istoria universală. / The Romanians in world history (Vol. 442). București: Eikon.

Bețiu M., Fiodorova N., Alexandrova T., Sturza V. 2013. Epidermolizele buloase: aspecte clinico-evolutive și de tratament. În: *Analele Științifice ale USMF „N. Testemițanu”*, nr. 3 (14), p. 746-752.

Bologa V. L. 1930. Începuturile medicinei științifice românești. Cluj: Tipografia „Lumea și Țara”.

Burghel C. 2020. Fashion versus moarte: cămașa ciumei. În: Ioan Pop-Curșeu, Valer Simion-Cosma (ed.). *Magie și vrăjitorie. Perspective istorice, antropologice și artistice. / Magie et sorcellerie. Perspectives historiques, anthropologiques et artistiques. / Magic and Witchcraft. Historical, Anthropological and Artistic Perspectives.* Cluj-Napoca: Mega, p. 129-146.

Cantemir D. 1983. *Istoria ieroglifică.* București-Chișinău: Litera Internațional.

Carra J. L. 2011. *Istoria Moldovei și a Țării Românești.* Iași: Institutul European.

Catastihul Frăției Adormirei Maicei Domnului din Lwow, întărit de Patriarhul Ieremia la 1 ianuarie 1586. 1939. În: Eugen Pavlescu. *Economia breslelor în Moldova.* București: Fundația Regele Carol I, p. 495-502.

Cristescu Șt. 2003. *Descântatul în Cornova-Basarabia.* Volum editat, introducere și note de Sanda Golopenția. Ediția a II-a revăzută și adăugită. București: Paideia.

Dicționar explicativ al limbii române. 1996. Ediția a II-a. București: Univers enciclopedic.

Eliade M. 1994. *Istoria credințelor și ideilor religioase.* Vol. III. De la Mahomed la epoca Reformelor. Chișinău: Universitas.

Floroaia M. 2001. *Inchiziția în Europa.* Piatra Neamț: Grigaru.

Gorovei A. 1895. *Descânțete.* Pentru judecată. În: *Șezătoarea. Revistă pentru literatură și tradiții populare.* Anul III, nr. 8, p. 177-178.

Hodoș E. 1929. *Mic dicționar pentru școală și particulari: cuprinde peste 15 mii de neologisme, cuvinte străine, unele provincialisme, arhaisme ș. a.* Ediția I. Sibiu: Tipografia Arhidiecezană.

Pamfile T. 1913. *Cântece de țară (Din viața poporului român. Culegeri și studii, XII).* București: Librăriile Socec & Comp.; C. Sfetea și Librăria Națională, Leipzig: Otto Harrassowitz; Viena, Gerold & Comp.

Pamfile T. 1916a. *Mitologie românească. II. Comorile (Din viața poporului român. Culegeri și studii, XXX).* București: Librăriile Socec & Comp.; C. Sfetea, Pavel Suru, Leipzig: Otto Harrassowitz; Viena, Gerold & Comp.

Pamfile T. 1916b. *Mitologie românească. I. Dușmani și prieteni ai omului (Din viața poporului român. Culegeri și studii, XXIX).* București: Librăriile Socec & Comp.; C. Sfetea, Pavel Suru, Leipzig: Otto Harrassowitz; Viena, Gerold & Comp.

Pavelescu Gh. 1942. *Cântec și descântec.* În: *Pagini Literare.* Anul VIII, nr. 9–12, p. 134-143.

Pavelescu Gh. 1945. *Cercetări folklorice în Sudul județului Bihor.* În: *Anuarul Arhivei de Folklor,* publicat de Ion Mușlea. Vol. VII. Sibiu: Tiparul Tipografiei „Progresul”, p. 35-122.

Rădulescu-Micșunești P. M. 1902. *Descânțete și farmece.* În: *Revista literară.* Anul XXIII, nr. 8, 20 octombrie, p. 137-139.

Samarian P. Gh. 1935. *Medicina și Farmacia în Trecutul Românesc (1382–1775).* Vol. I. Călărași-Ialomița: Tipografia „Moderna”.

Sandu D. 2004. *Vrăjitoria și practicile magice, forme suspecte de religiozitate.* În: *Teologie și Viață. Revistă de gândire și spiritualitate creștină.* Editura Doxologia. Anul XIV (LXXX) (53), nr. 1–6, p. 63-75.

Șăineanu L. 1932. *Dicționar universal al limbii române. A opta edițiune.* Craiova: „Scrisul românesc”.

Tocilescu Gr. G. 1900. *Materialuri Folklorice.* Vol. I. Poesia poporană. Partea II. Culese și publicate sub auspiciile Ministerului Cultelor și Învățământului Public. București: Tipografia „Corpului didactic” C. Ispasescu & G. Bratanescu.

Foto 1. Silvia Caleavalea în casa sa din s. Sculeni, r-nul Ungheni, 20 octombrie 2022

Foto 2. Baba Sanda (Sanda Gâscă) în casa sa din s. Pașcani, r-nul Cahul, 25 iulie 2018

Foto 3. Agafia Arseni descântând, s. Manta, r-nul Cahul, 24 iulie 2018

Valentin Arapu (Chișinău, Republica Moldova). Doctor în istorie, Centrul de Etnologie, Institutul Patrimoniului Cultural.

Валентин Арапу (Кишинев, Республика Молдова). Доктор истории, Центр этнологии, Институт культурного наследия.

Valentin Arapu (Chisinau, Republic of Moldova). PhD in History, Center of Ethnology, Institute of Cultural Heritage.

E-mail: valarapu@gmail.com

ORCID: 0000-0002-1103-9758

Natalia Grădinaru (Chișinău, Republica Moldova). Doctor în istorie, Centrul de Etnologie, Institutul Patrimoniului Cultural.

Наталья Грэдинару (Кишинев, Республика Молдова). Доктор истории, Центр этнологии, Институт культурного наследия.

Natalia Gradinaru (Chisinau, Republic of Moldova). PhD in History, Center of Ethnology, Institute of Cultural Heritage.

E-mail: gradinarunatalia23@gmail.com

ORCID: 0000-0002-8144-5997